

До спеціалізованої вченої ради
Д 41.884.04
в Одеському державному університеті
внутрішніх справ
65014, м. Одеса, вул. Успенська, 1

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Калинки Наталії Леонідівни «Кримінальна відповідальність та покарання за перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Діяльність працівників правоохоронних органів пов'язана з реалізацією повноважень, які за своєю природою можуть істотно обмежувати права людини: затриманням, застосуванням фізичної сили, спеціальних засобів і зброї, проникненням до житла в передбачених законом випадках, проведенням процесуальних та інших примусових заходів. Тому кримінально-правова межа між законним використанням таких повноважень та їх явним перевищенням повинна бути максимально зрозумілою як для правозастосувача, так і для самого працівника правоохоронного органу. Практика застосування ст. 365 КК України є складною не тільки через оціночний характер окремих ознак. У кожному провадженні необхідно встановити нормативне джерело повноваження, його зміст і межі, конкретну службову ситуацію, підстави та порядок застосування примусу, наслідки, причинний зв'язок і психічне ставлення особи до вчиненого. Помилка на будь-якому із цих етапів може призвести або до необґрунтованого кримінального переслідування правоохоронця за правомірні дії, або, навпаки, до неправильної оцінки свавільного насильства як дисциплінарного порушення.

Умови воєнного стану підвищили інтенсивність службової діяльності багатьох правоохоронних органів. Виконання завдань на блокпостах, у районах бойових дій і

на деокупованих територіях, участь у забезпеченні режимних заходів, протидії диверсійній діяльності та підтриманні публічної безпеки збільшили кількість ситуацій, де рішення про застосування примусу приймається в обмежений час і за високого рівня ризику. За таких умов кримінальне право має одночасно забезпечувати належний захист людини від свавілля та не створювати невизначеності для законної діяльності працівника правоохоронного органу.

У роботі предмет дослідження не зведено до абстрактного тлумачення диспозиції ст. 365 КК України. Авторка аналізує службову діяльність як об'єкт кримінально-правової охорони, об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу, спеціального суб'єкта, відмежування від катування, зловживання владою або службовим становищем, незаконного затримання та інших суміжних діянь, а також питання призначення покарання. Такий зміст відповідає тим проблемам, які виникають під час реальної кримінально-правової оцінки дій працівників правоохоронних органів.

Викладене дає підстави визнати тему дисертації актуальною, а її спрямованість – такою, що відповідає потребам законодавства та практики його застосування.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Достатній рівень обґрунтованості результатів забезпечено поєднанням нормативного аналізу з матеріалами практики. Авторкою опрацьовано ряд джерел, серед яких наукові праці, законодавчі акти, матеріали судової практики, статистичні та аналітичні відомості. Такий обсяг джерельної бази дозволив розглядати ст. 365 КК України у взаємозв'язку із законодавством, яке визначає правовий статус та конкретні повноваження працівників правоохоронних органів.

Суттєвим складником дослідження є вивчення кримінальних проваджень за ст. 365 КК України. Матеріали практики використано при характеристиці найбільш поширених способів перевищення, оцінці застосування фізичної сили і спеціальних

засобів, аналізі кваліфікації та покарання. Соціологічний складник охоплює анкетування слідчих Національної поліції України, слідчих Державного бюро розслідувань і науково-педагогічних працівників. Це дозволило перевірити сприйняття окремих кримінально-правових проблем представниками органів, які безпосередньо стикаються з розслідуванням таких діянь.

Використані методи відповідають змісту окремих частин дослідження. Історико-правовий метод застосовано при аналізі генезису кримінальної відповідальності, формально-юридичний і системно-структурний – при встановленні ознак складу та правил кваліфікації, порівняльно-правовий – при вивченні зарубіжного законодавства, статистичний і соціологічний – при узагальненні практичних матеріалів. Висновки до розділів є результатом проведеного аналізу і надалі відображені в загальних висновках.

Позитивним є те, що авторка намагається перевести теоретичні положення у зрозумілі для правозастосування критерії: встановлення спеціального статусу суб'єкта, визначення нормативного джерела повноваження, з'ясування змісту і меж права, аналіз конкретної активної дії, способу вчинення, наслідків, причинного зв'язку та вини. Така послідовність може бути використана при оцінюванні конкретного епізоду перевищення влади або службових повноважень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному поєднанні кримінально-правової характеристики ст. 365 КК України з проблемами її практичного застосування. До положень, які заслуговують позитивної оцінки, належать:

– визначення службової діяльності працівника правоохоронного органу як комплексу суспільних відносин, що забезпечують законний порядок здійснення владних і службових повноважень та застосування державного примусу;

- конкретизація об'єктивної сторони через активний характер дій, явність їх виходу за межі прав чи повноважень, спосіб вчинення, наслідки та причинний зв'язок;

- розвиток кримінально-правового розуміння насильства з боку працівника правоохоронного органу із врахуванням не лише формальної наявності права на примус, а й законності підстав, необхідності, інтенсивності, тривалості та пропорційності конкретного заходу;

- формулювання функціональних критеріїв спеціального суб'єкта, за якими сам факт роботи в такому органі не є достатньою підставою для застосування ст. 365 КК України, якщо особа фактично не виконує правоохоронних функцій і не наділена відповідними владними чи примусовими повноваженнями;

- запропонована послідовність кваліфікації та критерії відмежування перевищення влади або службових повноважень від зловживання владою або службовим становищем, катування, незаконного затримання, примушування давати показання та інших суміжних кримінальних правопорушень;

- пропозиції щодо врахування групового способу вчинення діяння як кваліфікуючої ознаки та диференційованого застосування додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю;

- узагальнення зарубіжного досвіду відповідальності за незаконне використання публічних повноважень і визначення тих його елементів, які можуть бути враховані при вдосконаленні українського кримінального законодавства.

Повнота викладення результатів дисертації в наукових публікаціях.

Основні положення дисертації опубліковано у семи наукових працях. Чотири статті розміщені у наукових фахових виданнях України з юридичних наук, одна – у зарубіжному науковому виданні, ще дві публікації є тезами доповідей на науково-практичних конференціях. Опубліковані статті присвячені основним блокам дисертаційного дослідження: генезису відповідальності, кримінально-правовій

характеристиці ст. 365 КК України, проблемам кваліфікації, покаранню та зарубіжному досвіду. Зміст публікацій охоплює ключові результати, винесені на захист.

Положення дослідження апробовані під час науково-практичних заходів, що створило можливість їх фахового обговорення до завершення дисертації. Повнота оприлюднення відповідає характеру кваліфікаційної праці на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.

Оцінка структури та основного змісту дисертації. Структура дисертації логічно підпорядкована меті дослідження. Робота складається з трьох розділів і восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Перший розділ формує теоретико-правову основу дослідження. У підрозділі 1.1 визначено стан наукової розробки та використані методи; у підрозділі 1.2 простежено історичний розвиток відповідальності; у підрозділі 1.3 досліджено службову діяльність працівника правоохоронного органу як об'єкт кримінально-правової охорони. Зміст цього розділу дозволяє зрозуміти, чому чинна редакція ст. 365 КК України має спеціального суб'єкта і які суспільні відносини потребують кримінально-правового захисту.

Другий розділ містить безпосередню кримінально-правову характеристику перевищення влади або службових повноважень. У підрозділі 2.1 аналізуються об'єкт, дії, явність перевищення, істотна шкода, тяжкі наслідки, насильство, зброя та спеціальні засоби. У підрозділі 2.2 розкриваються ознаки працівника правоохоронного органу як спеціального суб'єкта і психічне ставлення до дії та наслідків. Значна частина матеріалу пов'язана з визначенням меж правомірного застосування примусу.

У третьому розділі авторка переходить від характеристики складу до алгоритму кримінально-правової оцінки. Підрозділ 3.1 присвячений кваліфікації та відмежуванню від суміжних кримінальних правопорушень. У підрозділі 3.2

досліджено систему покарань, практику застосування обмеження і позбавлення волі, додаткового покарання, а також можливості індивідуалізації. Підрозділ 3.3 містить порівняння із кримінальним законодавством Франції, Німеччини, Польщі та інших європейських держав.

Зміст розділів взаємопов'язаний: установлені у другому розділі ознаки складу використовуються у третьому для формулювання правил кваліфікації, а аналіз практики покарання завершується конкретною пропозицією щодо санкції ч. 1 ст. 365 КК України. Така побудова дозволяє позитивно оцінити завершеність дисертації.

Теоретична і практична спрямованість одержаних результатів. Теоретичні результати розширюють кримінально-правове розуміння меж службових повноважень працівника правоохоронного органу, явності перевищення, насильства, спеціального суб'єкта та вини. Для правозастосування особливо значимими є критерії розмежування ст. 365 КК України з суміжними нормами та положення щодо оцінки правомірності фізичної сили, спеціальних засобів і зброї.

Сформульовані у дисертації рекомендації можуть використовуватися при подальшому вдосконаленні ст. 365 КК України, у роботі органів досудового розслідування, прокуратури і суду, а також у професійній підготовці працівників правоохоронних органів. Вони створюють підґрунтя для вироблення більш однорідних підходів до встановлення меж повноважень і кримінально-правової оцінки їх перевищення.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Загальна позитивна оцінка роботи не виключає необхідності уточнення окремих положень, які безпосередньо стосуються практики застосування сформульованих авторкою рекомендацій:

1. У підрозділі 3.1 (с. 122–137) здобувачка обґрунтовує доцільність передбачення у ч. 2 ст. 365 КК України вчинення діяння групою осіб, а також

групою осіб за попередньою змовою як самостійної кваліфікуючої ознаки. Такий напрям диференціації відповідальності заслуговує на обговорення, однак у роботі доцільно було б детальніше розкрити правила кваліфікації співучасті, коли не всі учасники мають ознаки працівника правоохоронного органу. На практиці насильницьке перевищення може вчинятися спільно з іншою службовою особою, працівником, який не виконує правоохоронних функцій, або цивільною особою. Потребує пояснення, чи може така ситуація утворювати пропоновану «групу осіб», хто визнається співвиконавцем, а чиї дії мають оцінюватися з посиланням на відповідну частину ст. 27 КК України з урахуванням правил про спеціального суб'єкта.

2. У підрозділах 2.1 і 3.1 авторка слушно пов'язує законність застосування фізичної сили, спеціальних засобів та зброї з наявністю підстав, необхідністю, інтенсивністю, тривалістю і пропорційністю примусу конкретній службовій ситуації. Водночас обсяг і порядок застосування примусу відрізняються залежно від правоохоронного органу та характеру виконуваного завдання. На наш погляд, робота виграла б від більшої кількості практично орієнтованих критеріїв або типових ситуацій, які демонструють, як загальні вимоги необхідності й пропорційності повинні застосовуватися до різних категорій працівників. Без такої конкретизації існує ризик ретроспективної оцінки складної службової ситуації лише за результатом, а не за інформацією та можливостями, якими правоохоронець реально володів у момент застосування примусу.

3. У підрозділі 3.2 (с. 138–152) на підставі аналізу судової практики запропоновано передбачити позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю за ч. 1 ст. 365 КК України як факультативне додаткове покарання, зберігши його обов'язковість за більш небезпечними формами діяння. Водночас у роботі порушуються питання застосування ст. 69 і 75 КК України, однак зв'язок цих інститутів із пропонованою зміною санкції міг бути розкритий

докладніше. Було б доцільно показати, як запропонована факультативність співвідноситься з випадками призначення більш м'якого покарання, звільнення від його відбування з випробуванням, даними про особу винного та можливістю його подальшої служби. Такий аналіз дозволив би повніше обґрунтувати межі судової дискреції.

4. Значний обсяг підрозділу 3.1 присвячено відмежуванню ст. 365 КК України від катування, незаконного затримання, примушування давати показання, кримінальних правопорушень проти життя і здоров'я та інших суміжних діянь. Сформульовані критерії є змістовними, однак для правозастосування доцільною є їх більш чітка послідовність при конкуренції норм і кваліфікації за сукупністю. Наприклад, в одному епізоді незаконне затримання може супроводжуватися насильством, заподіянням тілесних ушкоджень, примушуванням до певної поведінки та внесенням неправдивих відомостей до службових документів. Доцільно було б сформулювати узагальнений порядок встановлення того, які ознаки повністю охоплюються відповідною частиною ст. 365 КК України, а які вимагають додаткової кваліфікації.

5. Емпірична база дослідження охоплює 119 кримінальних проваджень та анкетування 290 респондентів, що загалом є достатнім масивом для кандидатської дисертації. Водночас склад опитаних представлений слідчими Національної поліції України, слідчими Державного бюро розслідувань і науково-педагогічними працівниками. Оскільки значна частина висновків стосується судової кваліфікації, призначення покарання та розмежування суміжних складів, доцільним було б або залучити до опитування прокурорів, суддів і захисників, або чіткіше визначити межі використання отриманих соціологічних даних. Крім того, при викладенні результатів вивчення 119 проваджень доцільно було б ширше показати їх розподіл за частинами ст. 365 КК України, роками, результатами судового розгляду та

випадками застосування статей 69 і 75 КК України. Це посилює емпіричну аргументацію висновків щодо покарання.

Разом із тим, слід зазначити, що наведені вище критичні зауваження та рекомендації мають переважно дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження. Робота Калинки Наталії Леонідівни має належне науково-теоретичне і практичне значення, містить обґрунтовані наукові висновки, а також авторські підходи.

Дотримання вимог академічної доброчесності. Аналіз змісту автореферату, дисертаційної роботи та наукових публікацій Калинки Наталії Леонідівни дає підстави констатувати відсутність порушень вимог академічної доброчесності. У дисертації належним чином оформлено посилання на використані джерела інформації, наукові праці, нормативно-правові акти, матеріали правозастосовної практики, статистичні та інші відомості, використані під час обґрунтування авторських положень, висновків і пропозицій. Ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації під час опрацювання дисертаційного дослідження та наукових публікацій здобувача не виявлено.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Калинки Наталії Леонідівни «Кримінальна відповідальність та покарання за перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу» є завершеним самостійним кримінально-правовим дослідженням, у якому послідовно розглянуто теоретичні засади, ознаки складу кримінального правопорушення, правила кваліфікації, питання покарання та зарубіжні підходи до відповідальності за неправомірне використання публічних повноважень.

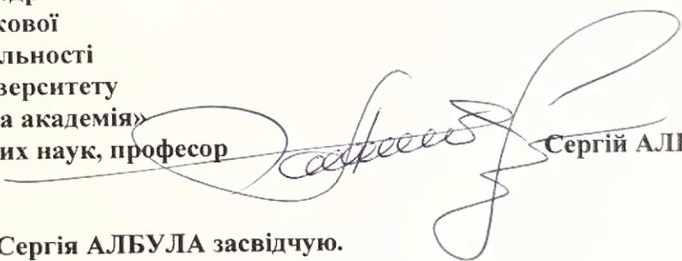
Результати дисертації характеризуються належним ступенем обґрунтованості та наукової новизни, спираються на значний масив джерел, матеріали 119 кримінальних проваджень, результати анкетування та офіційну статистику. Основні положення оприлюднено у наукових публікаціях здобувачки. Наведені зауваження

стосуються дискусійних аспектів окремих пропозицій і не знижують загальної позитивної оцінки роботи.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю отриманих результатів дисертація Калинки Наталії Леонідівни на тему «Кримінальна відповідальність та покарання за перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу» відповідає встановленим вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, а її автор – Калинка Наталія Леонідівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

**в.о. завідувача кафедри
оперативно-розшукової
та поліцейської діяльності
Національного університету
«Одеська юридична академія»
кандидат юридичних наук, професор**

 Сергій АЛБУЛ

Підпис професора Сергія АЛБУЛА засвідчую.

**Ректор
Національного університету
«Одеська юридична академія»
професор**

28 вересня 2026р

 Олег ТОДОЩАК